

Yaşayan Türk Tarihçileri

Editör: Ahmet ŞİMŞEK

Zafer TOPRAK • Fatma ACUN • **Hakkı UYAR** • Ahmet Nezih TURAN • **Yavuz UNAT**
Fahri UNAN • **Mehmet HACISALİHOĞLU** • Cenk REYHAN • **Hayrunissa ALAN**
Yaşar BÜLBÜL • **Rahmi Deniz ÖZBAY** • İshak KESKİN • **İbrahim ŞİRİN** • Fahri YETİM
Erkan GÖKSU • Mustafa GÜNDÜZ • **Haşim ŞAHİN** • Funda ŞİRİN • **Fahri SOLAK**
Mustafa ALİCAN • **Serkan YAZICI** • Sevgi UÇAN ÇUBUKÇU • **Barış DOSTER**
Nurşen GÜRBOĞA • **Leyla KAYHAN ELBİRLİK** • Latif ÇEVİKER • **Metin ÇETİK**
Tülay ERÇOŞKUN • **Hakan REYHAN** • Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU
Nazan YAVUZOĞLU ATASOY • Gökhan KAÇNİCİ • **Arzu İbişi TEMELLİ**

Editör: Prof. Dr. Ahmet Şimşek

Yaşayan Türk Tarihçileri

ISBN 978-605-241-107-0
DOI 10.14527/9786052411070

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2017, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ekim 2017, Ankara

Yayın-Proje: Ümit Dilaver
Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj
Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Kitabımızın hazırlık sürecinde vefat eden
Şerif Mardin ve **Selim İlkin**'in
aziz hatıralarına saygı ile..

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

1. Bölüm: Türkiye'de Tarihçiliğin Son 50 Yılı ve Tekeli-İlkin İkili
(*Zafer Toprak*)

Eskiçağ Tarihçiliği

2. Bölüm: Bir Eskiçağ Tarihi Duayeni: Bülent İplikçioğlu
(*Gökhan Kağmıcı*)

Eski Türk Tarihçiliği

3. Bölüm: Eski Türk Tarihinde Hocaların Hocası:
Gülçin Çandarlıoğlu
(*Hayrunissa Alan*)

Ortaçağ Tarihçiliği

4. Bölüm: Bir Kültür, Din ve Düşünce Tarihçisi:
Ahmet Yaşar Ocak
(*Haşim Şahin*)

5. Bölüm: Timurlular Tarihinin Ustası: İsmail Aka
(*Mustafa Alican*)

6. Bölüm: Türk Kültür Tarihçisi Olarak Reşat Genç
(*Erkan Göksu*)

Osmanlı Klasik Dönem Tarihçiliği

7. Bölüm: Osmanlı Teşkilat Tarihçisi Mehmet İpşirli
(*İshak Keskin*)

8. Bölüm: Osmanlı Vakıf Tarihçiliğinin Öncüsü Bahaeddin Yedi yıldız
(*Fahri Unan*)

9. Bölüm: Osmanlı ile Avrupa Tarihi Arasında
Bir Tarihçi Portresi: Kemal Beydilli
(*Mehmet Hacısalihioğlu & Neriman Ersoy Hacısalihioğlu*)

Osmanlı Toplumsal Tarihçiliği

10. Bölüm: Tarihten Anlatı'ya Cemal Kafadar
(*Leyla Kayhan Elbirlik*)

Osmanlı Modernleşme Tarihçiliği

11. Bölüm: Osmanlı Modernleşme Tarihçisi Kemal Karpat
(*Fahri Yetim*)

12. Bölüm: Takdire Şayan Bir Başlangıç: İlber Ortaylı
(*Ahmet Nezihi Turan*)

13. Bölüm: Şerif Mardin: Osmanlı-Türk Modernleşme Tarihine
İnterdisipliner Yaklaşım
(*Cenk Reyhan*)

Cumhuriyet Döneminin Tarihçiliği

14. Bölüm: Eleştirel Bir Tarih İkonu: Mete Tunçay
(*Hakkı Uyar*)

15. Bölüm: Bir Yakın Dönem Tarihçisi Olarak Sina Akşın
(*Hakan Reyhan*)

16. Bölüm: Cemil Koçak
(*Mete Çetik*)

Sosyal Tarihçilik

17. Bölüm: Millî İktisattan Sosyal Tarihe: Zafer Toprak
(*Nurşen Gürboğa*)

İktisat Tarihçiliği

18. Bölüm: Vesikacı Bir İktisat Tarihçisi Ahmet Tabakoğlu
(*Rahmi Deniz Özbay*)

19. Bölüm: Bir Arşiv Emekçisi Mehmet Genç
(*Latif Çeviker*)

20. Bölüm: Türkiye'nin En Popüler İktisat Tarihçisi Şevket Pamuk
(*Yaşar Bülbül*)

Bilim Tarihçiliği

21. Bölüm: Türk Bilim Tarihinde Bir Usta: Esin Kâhya
(*Yavuz Unat*)

Zihniyet ve Düşünce Tarihçiliği

22. Bölüm: Çok Yönlü Bir Sosyal Bilimci: Taner Timur
(*Funda Şirin*)

23. Bölüm: Ekonomi-Politiğin Tarihçisi: Sabri Orman
(*Fahri Solak*)

24. Bölüm: Türk Düşünce Dünyasının Fotoğrafçısı Kurtuluş Kayalı
(*İbrahim Şirin*)

25. Bölüm: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet Dönüşümünün
Tarihçisi: Mehmed Şükrü Hanioglu
(*Serkan Yazıcı*)

Sanat ve Kültür Tarihçiliği

26. Bölüm: Bir Kültür ve Sanat Tarihçisi Semavi Eyice
(*Nazan Yavuzoğlu Atasoy*)

Şehir Tarihçiliği

27. Bölüm: Türkiye'de Şehir Tarihçiliğinde Bir Usta: Özer Ergenç
(*Fatma Acun*)

28. Bölüm: Bir Osmanlı Taşra Teşkilatı Tarihçisi Musa Çadırcı
(*Tülay Ercoşkun*)

Kadın Tarihçiliği

29. Bölüm: Fatmagül Berktaş: 'Cinsiyetlendirilmiş Bir Tarihin Pe-
şinde' (*Sevgi Uçan Çubukçu*)

Popüler Tarihçilik

30. Bölüm: Popüler Tarihçilikte Bilge Bir Kişi: Orhan Koloğlu
(*Barış Doster*)

Eğitim Tarihçiliği

31. Bölüm: Türk Eğitim Tarihinin Mümtaz Siması: Yahya Akyüz
(*Mustafa Gündüz*)

Tarih Felsefesi

32. Bölüm: Bir Tarih Felsefecisi: Ayhan Bıçak
(*Arzu İbişi Temelli*)

ÖN SÖZ

Türkiye’de icra edilen herhangi bir iş’in (mesleğin) niteliği üzerine düşünme faaliyetlerinin genel de yetersiz olduğu söylenebilir. Yine neredeyse her bir alanda, niceliği konuşmaktan dolayı nitelikten bahsetmenin sırası çeşitli gerekçelerle yeni yeni gelmeye başlamıştır. *Kalite* üzerine düşünmenin öneminin henüz fark edilmesi, bunu destekleyecek kültürlerin oluşmasını sağlamaya yönelik çabaların önemi de henüz belirlemiştir. Türkiye’de herhangi bir mesleğin icra biçimi/tarzi, icracıları ve ortaya çıkan eserlerin üzerinde gerçek anlamda bir eleştiri yazılı birikiminin (literatürünün) hâlâ yeni olması da bundandır.

Uzun bir geçmişe ve köklü bir geleneğe sahip olmasına karşın Türkiye’deki tarihçilik mesleği de bundan bağımsız değildir. Yüzyıllar boyunca kronik (vakayînâme) geleneğinden beslenen Türkiye’deki tarihçilik, Batılılaşma çabaları çerçevesinde modern tarihçiliği çok geçmeden fark etmesine ve buna uygun eserler yazılmasına rağmen, tarihçilik üzerine Türkçe literatürün bunca zayıf olmasını nasıl yorumlanmalıdır? Şüphesiz ki bu konuda pek çok söz söylenebilir; ancak bizim kanaatimize göre istisnaları olmakla birlikte, diğer mesleklerde olduğu gibi Türkiye’deki tarihçilerin genelinin de yaptıkları işin epistemolojisi, metodolojisi, velhasıl bilimselliği üzerine düşünmeyi/yazmayı genelde ihmal etmeleri, arşiv merkezli oluşturdukları eserleri “*hocalarından nasıl görmüşlerse*” o şekilde devam ettirme eğiliminde olmalarından kaynaklı gibidir. Bu “kısır döngü”, bazı kişisel gayretler dışında, mevcut tarihçilik tasarımı, ameliyesi ve yazımı üzerine düşünmek, ülkedeki tarihçiliğin durumuyla ilgili nitelikli tenkitlerle oluşabilecek bir literatürün ve buna bağlı oluşacak yeni bir kültürün sonucu kırılabilir. Bu bağlamda Türkiye’deki tarihçiliği konu alan çalışmaların hala çok az ve belki de bu sebepten çok değerli olduğunu da hemen ekleyelim.

Türkiye’de tarihçilik literatüründe Selçukludan Osmanlıya kadar Türklerde tarih yazılıkları yanında, modern metodolojinin

ne olduğu, nasıl uygulanması gerektiği üzerine de yeterli sayıda çalışmanın olduğu söylenemez. Bunların geneliyse, Ahmet Cevdet Paşa ile başlatılan ve Fuat Köprülü'yle akademik alana taşınan Türk tarihçiliğinin modernleşme sürecini konu eder. Bu dönemi ele alan makalelerin genelini geçen yüzyılın başında gerçekleşen siyasal bir kopuş sonrasında, “geleneksel tarihçiliği” tenkit üzerine kurulu olduğu görülür. Bu gibi Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi dışında, dünyadaki tarçılık alanında meydana gelen gelişmeleri konu alan çalışmaların, 1990'lara kadar elin parmak sayısını geçmediği bilinir. 1990'lı yıllardaysa özellikle Tarih Vakfı merkezli, ağırlığını çeviri kitapların ve vakfın gerçekleştirdiği projelerin oluşturduğu bir seri yayınlara karşılaşılr.

Yapılan işin üzerine düşünmeyi sağlayarak, yöntem/ tarz/ yaklaşım vs. eleştirisi geliştirilmesine imkan verecek farklı deneyimleri bütünsel olarak görmemize imkan tanıyacak bu çalışmaların Türk tarihçiliğinde pek az olmasının sebeplerinden birinin de yazılan tarih eserleri kadar tarihçilerin de incelemeye değer olduğunun uzun zaman fark edilememiş olmasıdır. Oysa prosopografik¹ekleri de barındırabilecek, kişi/grup ya da dönemleri bu tarz çözümleyici çalışmaların yapılmasının, Türkiye'deki tarih ve tarihçi üzerine düşünülmesine kendiliğinden kapı arayacağı söylenebilir. Belli dönemlerde yaşamış, tarihi araştırmış/ yazmış, böylelikle kendisi de bizatihi tarihin konusu olmayı hak etmiş tarihçilerin akademik biyografileri, çalışma tarzları, birbiriyle olan ilişkileri, tarihçilik camiasına yaptıkları katkıları, tezleri, dayandıkları temel iddiaları, öbeklendikleri sosyal ve bilimsel kurum/kuruluşlarla olan ilişkilerinden oluşan incelemeler, Türk Tarihçiliğinin “büyük fotoğraf”ını gözler önüne serebilecektir. Bu tarz incelemelerin eksikliğinden dolayı Türkiye'de zayıf olduğunu düşündüğümüz “*tarihçilik kültürü*” üzerine her türlü bilgi, düşünce, anlayış, yaklaşımı içeren literatürü

1 Aslında geçmişte yaşamış bir grubun, o grubu oluşturan bireyleri, o bireylerin hem kendi gruplarıyla hem de diğer gruplarla ilişkilerinin araştırılarak çözümlenmesi şeklinde gerçekleştirilen bir tür tarihyazımıdır.

zenginleştirmenin, salt bir genel kültür oluşturmak dışında, yeni yetişen tarihçilere ve onların ortaya koyacakları eserlerin niteliğine ve çeşitliliğine etki edebileceğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de tarihçilerin, seçilecek “usta tarihçiler” üzerinden incelenmesi hem yapılan işin değerinin anlaşılmasını sağlayabilecek hem de köklü bir geleneğe sahip Türk tarihçiliğinin aslında sanıldığı kadar yekpare (homojen) olmadığını da gösterecektir. Bu amaçla 2016’da *Türk Tarihçileri* adlı editöryal çalışmayı yayınlamıştık.

Daha çok tarih lisans programlarında okuyan öğrencilerin öncülerini tanıması yanında tarih meraklılarına genel tarihçilik kültürü sunmasını amaçladığımız *Türk Tarihçileri*’ne okur-yazarlardan büyük bir teveccüh oldu. Öncelikle bundan dolayı, yazar arkadaşlarımız adına teşekkür ediyoruz. *Türk Tarihçileri* adlı editöryal kitabımızdan sonra camiadan gelen istek ve teklifler üzerine bu kez de yaşayan “usta” Türk tarihçilerini kaleme almaya karar verdik. Öncelikle hemen belirtelim ki geçen yıl yayınlanan *Türk Tarihçileri* kitabına konu olanların hepsi de müteveffaydı. Bu çalışmamızı ise yaşayan “usta tarihçi”lerin incelenmesi üzerine kurduk. Her ne kadar kültürümüzde “*kişi öldükten sonra kıymetlenir*” gibi bir anlayış yaygın olsa da bu çalışmada, yaşayan tarihçilerden saygıyı fazlasıyla hakettiğini düşündüklerimizi, akademik anlamda inceleyelim istedik. Kitabımız yaşayan “usta tarihçi”ler üzerine olunca şu sorular ön plana çıktı:

1. Usta tarihçi kimdir?
2. Bu bağlamda kitabımızda hangi “usta tarihçi”lere yer vereceğiz?
3. Kitabımızda yer veremediğimiz diğer tarihçiler, usta sayılmayacak mı?

Bu sorulara cevap vermek elbette ki kolay olmadı. Bunun için “usta tarihçi” tanımlamasını, yaşayan, alanında bilimsel olarak tanınmış ve kabul görmüş, çalışma alanı itibarıyla ulusal ve uluslararası akademik çevreler de iltifat görmüş (marka isim olmuş), yazdık-

larıyla alana büyük katkılar sağlamış, çalışma alanıyla ilgili kavram/tez(ler) elıştirebilmiş, pek çok tarihçinin yetişmesine katkısı olmuş kişi vs. şeklinde yaptık. Bu çerçevede olabildiğince her çalışma alanı/kürsüyü temsilen kapsayıcı ama seçilmiş bir liste oluşturmakta zorlandık. Bu kez editör olarak listeyi, kendim belirlemek yerine farklı üniversitelerde görev yapan, yıllardır birlikte çalıştığımız, kararlarına son derece itibar ettiğim bir grup tarihçiyle kararlaştırdık. Öncesinde editör olarak yukarıda belirttiğimiz usta kriterlerini taşıdıklarını düşündüğüm yaşayan 50 Türk tarihçisini içeren bir liste hazırladım. Bu listeyi, *Eskiçağ, Ortaçağ, Yakınçağ, Cumhuriyet Tarihi* kürsülerinde çalışan bu meslektaşlarımla paylaşarak, “okunabilir bir kitap” hacminde bu isimlerden hangilerini mutlaka almamızın iyi olacağı konusunda yardımlarını istedim. Sonuçta benim gönderdiğim listede olan ve olmayan toplam 35 usta Türk tarihçisi isminde mutabık kalındı. Hemen belirtelim ki bu çalışmayla Türk tarihçileri kategorize etmek gibi bir amacımız hiç olmadı, olamaz da... Zira bu kitapta yer verebildiklerimiz, alanları da dikkate alarak yaptığımız bir tasnife göre ortaya çıkanlardan oluşmuştur. Bu bağlamda kitabımızın bir *seçki* olduğunu, yine altını çizerek, belirtmiş olalım. Umarız ki başka çalışmalarda, burada yer veremediğimiz diğer değerli isimlerin de incelenmesi mümkün olur.

Yine belirlediğimiz ayrıntılı yönergeye uygun bölüm yazılarını belli bir içerik hiyerarşisinde düzenleyerek okuyucuya keyifli ve doyurucu bir metin sunmaya çalıştık.

Çalışılan her bir tarihçinin tarihçiliğini *Türk Tarihçileri* kitabımızda olduğu gibi *mümkün merteye* şu sorular çerçevesinde incelenmesini kitabın bütünlüğü ve: ele alınan tarihçilere ilişkin verilecek bilgilerin kapsayıcılığı açısından önemli gördük:

1. Tarihçi, hangi okullardan/kişilerden, nasıl bir eğitim almıştır? Nasıl yetişmiştir?
2. Çalışma alanına nasıl yönelmiş, hangi konularda çalışma yapmıştır? Eserleri nelerdir? *Opus Magnum*'unedir?

3. Tarih araştırma ve yazım süreçlerinde nasıl bir yol izlemiştir? (biliniyorsa)
4. Tarihe nasıl bakmış, nasıl algılamış, nasıl değerlendirmiştir?
5. Alanına nasıl katkılar sağlamıştır? (Kavram, tez, bilgi, yaklaşım vs. katkıları bakımından)
6. Genel olarak değerlendirildiğinde hangi ekole yakın ya da mensup olarak tanımlanabilir?
7. Alanında nasıl bir etki oluşturmuştur?
8. Kimleri yetiştirmiş ya da yetişmesi için etkilemiştir?

Türk Tarihçilerinde olduğu gibi her bir tarihçinin önce kısa bir yaşam öyküsüne yer verildi. Sonrasında tarihçiliği, çalışmalarından hareketle incelendi. Bölüm sonunda yine her bir tarihçinin eserlerinden, bölüm yazarının seçtiği bir sayfalık doğrudan alıntıyı vererek, okuyucunun incelenen tarihçinin yazım tarzı hakkında küçük de olsa fikir sahibi olmasını, tarihçinin tercih ettiği üslup ve ifade biçimini, benimsediği terminolojik ya da kavramsal yaklaşımı da görmesini amaçladık.

İsimleri belirlerken çalıştıkları alanları dikkate almaya çalıştık; ama bir Türkiye gerçeği olarak her bir alanda eşit sayıda tarihçiye yer vermemiz mümkün olmadı. Mübahat Kütükoğlu, Erdoğan Merçil, Ferudun Emecen gibi listemizde olan bazı usta tarihçiler de editör olarak çok istememize, bazılarına ek süreler verilmesine rağmen bütünüyle yazarlarından kaynaklı nedenlerle maalesef kitabımızda yer bulamadı. Buna rağmen *Eskiçağ Tarihçiliğinde* Bülent İplikçioğlu, *Eski Türk Tarihçiliğinde* Gülçin Çandarlıoğlu, *Ortaçağ Tarihçiliğinde* Ahmet Yaşar Ocak, İsmail Aka, Reşat Genç, *Osmanlı Klasik Dönem Tarihçiliğinde* Mehmet İpşirli, Bahattin Yediyıldız, Kemal Beydilli, *Osmanlı Toplumsal Tarihçiliğinde* Cemal Kafadar, *Osmanlı Modernleşme Tarihçiliğinde* Kemal Karpat, İlber Ortaylı, Şerif Mardin, *Cumhuriyet Döneminin Tarihçiliğinde* Mete Tunçay, Sina Akşin, Cemil Koçak, İlhan Tekeli-Selim İlkin, İktisat Tarihçiliğinde Ahmet Taba-

koğlu, Mehmet Genç, Şevket Pamuk, *Bilim Tarihçiliğinde* Esin Kahya, *Zihniyet ve Düşünce Tarihçiliğinde* Taner Timur, Sabri Orman, Kurtuluş Kayalı, Şükrü Hanioglu, *Sanat ve Kültür Tarihçiliğinde* Semavi Eyice, Şehir Tarihçiliğinde Özer Ergenç, Musa Çadircı, *Sosyal Tarihçilikte* Zafer Toprak, *Popüler Tarihçilikte* Orhan Koloğlu, *Kadın Tarihçiliğinde* Fatmagül Berktaş, *Eğitim Tarihçiliğinde* Yahya Akyüz ve *Tarih Felsefesinde* Ayhan Bıçak, kitabımızda yer aldı. Bunlardan Şerif Mardin ve Selim İlkin Hocalar kitabımızın yayın sürecinde vefat etti. Rahmetle anıyoruz.

Kitabımızı, Zafer Toprak Hocamızın “Türkiye’de Tarihçiliğin Son 50 Yılı”nı anahatlarıyla incelediği bölüm yazısıyla başlattık. Böylelikle kitaba konu olan tarihçilerin tamamının akademik yaşamına etki eden bu önemli dönemi, yönelimleriyle görmenin, okuyucunun diğer bölümleri anlamasını kolaylaştıracağını düşündük. Kitabımızın bölüm içerik tercihleri ve yükümlülükleri her halükarda yazarlarına ait olmakla birlikte, kolay okunurluk için metinleri olabildiğince kısa cümlelerle ve açık biçimde kurmaya çalıştık. Bu bağlamda her bir bölümün anlatımının, yazarı ile editörün uzlaşısı sonucu oluştuğunu söylemek mümkündür.

Maksadımız tarihçilik kültürüne ilişkin, bir anlamda okuma ve anlama alt yapısı sağlayacak, işin ABC’si sayılabilecek bu editöryal çalışmalarla, Türk tarihçiliğinin kendini daha iyi tanımasına imkan vermektir.

Saygılarımızla..

Prof. Dr. Ahmet Şimşek

Beyazıt-İstanbul

17.09.2017

İÇİNDEKİLER

Bölümler ve Yazarları.....	iv
Ön Söz.....	vii
1. Bölüm: Türkiye’de Tarihçiliğin Son 50 Yılı ve Tekeli-İlkin İkilisi	1
2. Bölüm: Bir Eskiçağ Tarihi Duayeni: Bülent İplikçioğlu	13
3. Bölüm: Eski Türk Tarihinde Hocaların Hocası: Gülçin Çandarlıoğlu	25
4. Bölüm: Bir Kültür, Din ve Düşünce Tarihçisi: Ahmet Yaşar Ocak	37
5. Bölüm: Timurlular Tarihinin Ustası: İsmail Aka	49
6. Bölüm: Türk Kültür Tarihçisi Olarak Reşat Genç	63
7. Bölüm: Osmanlı Teşkilat Tarihçisi Mehmet İpşirli	77
8. Bölüm: Osmanlı Vakıf Tarihçiliğinin Öncüsü Bahaeddin Yediyıldız	93
9. Bölüm: Osmanlı ile Avrupa Tarihi Arasında Bir Tarihçi Portresi: Kemal Beydilli	107
10. Bölüm: Tarihten Anlatı’ya Cemal Kafadar	121
11. Bölüm: Osmanlı Modernleşme Tarihçisi Kemal Karpaz	135
12. Bölüm: Takdire Şayan Bir Başlangıç: İlber Ortaylı	149
13. Bölüm: Şerif Mardin : Osmanlı-Türk Modernleşme Tarihine İnterdisipliner Yaklaşım	161
14. Bölüm: Eleştirel Bir Tarih İkonu: Mete Tunçay	177
15. Bölüm: Bir Yakın Dönem Tarihçisi Olarak Sina Akşin	195
16. Bölüm: Cemil Koçak	211
17. Bölüm: Millî İktisattan Sosyal Tarihe: Zafer Toprak	225

18. Bölüm: Vesikacı Bir İktisat Tarihçisi Ahmet Tabakoğlu	237
19. Bölüm: Bir Arşiv Emekçisi Mehmet Genç	251
20. Bölüm: Türkiye'nin En Popüler İktisat Tarihçisi Şevket Pamuk	265
21. Bölüm: Türk Bilim Tarihinde Bir Usta: Esin Kâhya	277
22. Bölüm: Çok Yönlü Bir Sosyal Bilimci: Taner Timur	287
23. Bölüm: Ekonomi-Politiğin Tarihçisi: Sabri Orman	303
24. Bölüm: Türk Düşünce Dünyasının Fotoğrafçısı Kurtuluş Kayalı	317
25. Bölüm: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet Dönüşümünün Tarihçisi: Mehmed Şükrü Hanioglu	333
26. Bölüm: Bir Kültür ve Sanat Tarihçisi Semavi Eyice	345
27. Bölüm: Osmanlı Şehir Tarihçiliğinde Bir Usta: Özer Ergenç	361
28. Bölüm: Bir Osmanlı Taşra Teşkilatı Tarihçisi Musa Çadircı	373
29. Bölüm: Fatmagül Bertay : 'Cinsiyetlendirilmiş Bir Tarihin Peşinde'	387
30. Bölüm: Popüler Tarihçilikte Bilge Bir Kişi: Orhan Koloğlu ..	401
31. Bölüm: Türk Eğitim Tarihinin Mümtaz Siması: Yahya Akyüz	411
32. Bölüm: Bir Tarih Felsefecisi: Ayhan Bıçak	425
Kaynakça.....	439

1. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİĞİN SON 50 YILI VE TEKELİ & İLKİN İKİLİSİ

Zafer TOPRAK¹

20. yüzyılda Türkiye'de tarihçilikte iki önemli kırılma noktası ya da dönüşüm evresi yaşandı. Bunlardan ilki İkinci Meşrutiyet'le birlikte ulusal tarih anlayışının doğuşuydu. Bir anlamda vakanüvis tarihçiliğinden kopuşu simgeliyordu. İkinci evre ise 1960 ertesi yaşandı. Tarihçilik siyasal ve diplomatik alan yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel alana kaydı. Her ne kadar genel tarih yazıcılıkta ekonomik ve sosyal tarihin kökenlerini 20. yüzyılın başlarına çekmek mümkünse de, II. Dünya Savaşı ertesi sosyal devlet anlayışının güç kazanması tarihçiliği de yönetenlerden çok yönetilenlerin sorunlarına eğilmeye yöneltmişti. Türkiye'de ise ilk nüvelerine 1946 ertesi rastlansa da ekonomik ve toplumsal tarih 1960 ertesi disiplinler arası bir nitelik kazandı. 60'lı yıllarda Batı'da karşı-kültür hareketleri güçlendiği bir evrede Türkiye'de nüfus patlaması, göç ve kentleşme tarihçilikte yeni arayışlara neden oldu. II. Dünya savaşı ertesi sömürgecilik sona ermiş, bağımsızlığını elde eden Üçüncü Dünya bir kalkınış içerisinde girmişti. Türkiye tarihçiliği de bu süreçten kendi payına düşeni aldı. Toplumda az gelişmişlik, geri kalmışlık bilinci yükseldikçe tarihçilik de bu sorunlara eğilme gereği duydu. "Mektepli", "alaylı" birçok tarihçi ülke sorunlarının geçmişine toplumsal yapılarının evrimiyle bakmaya başladı. Bu bir anlamda küreselleşmenin daha başlangıç

1 Koç Üniversitesi, Tarih Bölümü, ztoprak@ku.edu.tr

evresinde Batı'daki "yeni tarihçilik" in Türkiye'de de filizlenmesi anlamına geliyordu.

"Az gelişmiş", "geri kalmış", ya da "gecikmiş" bir ülkede "yeni tarih" anlayışının başvurduğu temel disiplin iktisat oldu. "Yeni tarihçilik" büyük ölçüde toplumsal boyutu da içeren iktisat tarihine odaklandı. "Ekonomik ve toplumsal tarih" Türkiye'nin dününü anlamak için temel yörünge işlevi gördü. Bu süreçte, 60'larda 1961 Anayasası ertesi Türkiye'de Marksist düşüncenin görece özgür kılınması da önemli rol oynadı. Ne de olsa Marksist analist son kertede bir tür "ekonomizm" öngörüyordu.

O yıllara kadar ulusal tarih anlayışı siyasal ve diplomatik öğeleri vurgulamış; siyasal ve diplomatik tarih ağırlığını koymuştu. Oysa siyaseti derinden biçimleyen toplumdaki ekonomik, ve geniş anlamda toplumsal yapıları. Günü birlik olayların gerisindeki yapısal sorunlar, diğer bir deyişle "yapısalcı" bir yaklaşım, tarih yazıcılığımızda giderilmesi gereken bir boşluk olarak görüldü. Yapısal açılım tarihin alanını genişletti; diğer disiplinlerle bütünleşmişti; daha doğru bir ifadeyle "tarih bilimleri" sosyal ve beşeri bilimler üstü bir yönteme dönüştü.

Artık nüfusbilim, coğrafya, etnografya, antropoloji, ekonomi, toplumbilim, psikoloji yeni tarih anlayışının vazgeçilemez boyutları oluşturuyordu. Bilim ve teknoloji maddi uygarlığın belirlenmesinde ön planda yer alıyor, tarih tüm bu birikimleri aynı potada eriten ve bireye gününü ve yarınını algılamada temel birikimi sağlayan bir kaynağa dönüşüyordu. Başka bir deyişle "yeni tarih" anlayışı topyekûn bir tarih; tüm bilgi dağarcıklarına açık bir birikim ortamı yaratıyordu. Her türlü bilgiyle örtüşüyor; bütünleşiyor, tüm bilimlere girdi sağlıyor, onların verilerini değerlendiriyordu.²

2 Zafer Toprak, " 'Yeni Tarih' Anlayışı ve İlhan Tekeli-Selim İlkin İkilişi," İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar, Ed. Selim İlkin, Orhan Silier, Murat Güvenç, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2004, s. 75-83

“Yeni tarih”in bir başka boyutu tarihin alan sorunuydu. Ulusal tarih, niteliği gereği birim olarak ulusu alıyordu. Ölçekler ulusal; kaygılar ulusal; beklentiler ulusaldı. Oysa çağdaş dünya çok aşamalı bir yapıya yöneliyordu. Küresel kaygılar, kimi kez yerel kaygılara dönüşebiliyordu. Çevre sorunları tarihin bu alanda ne denli ortak olduğunu kanıtlıyordu. Çağdaş birey, ulusal normlara sahip çıktığı oranda, uluslararası kaygıları paylaşıyor; yerel sorunlara eğiliyordu. Bir yönüyle dünya küçülüyor; sorunlar ortak paydalarda birleşiyor; diğer yönüyle yerel sorunlar ulusal sorunlardan farklı çözümler bekleyebiliyordu. Yönetimde merkez yönetimleri ötesinde ulus ötesi kurumsallaşmalara gidilirken, aynı zamanda yerelleşme, yerel yönetim gündeme geliyordu. Birey çok aşamalı bir yapılanmayla yaşamını biçimlemek zorunda kalıyordu. Farklılıkların korunduğu, ancak ortak değerlerin paylaşıldığı yeni bir dünya oluşuyordu. Tarih böylece mekâna göre göreceli bir nitelik kazanıyordu. Tarihin alanı sürekli genişliyor; zenginleşiyordu.

İkinci Meşrutiyet yılları nasıl ki yeni bir tarih anlayışının, ulusal tarihçiliğin yolunu açmış ise, 1960’lı yıllar da Türkiye’de ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla “yeni tarihçilik”in habercisi olmuştu. Bu yıllarda üniversite eğitiminin hemen hemen her alanı tarihe bir başka açımla bakmıştı. Kuşkusuz “yeni tarih” anlayışının Türkiye’de ilk nüvelerini Yusuf Akçura’nın ders notlarında, Kadrocuların Marx ile Sombart’ı harmanlayan tarih anlayışlarında, İktisat Fakültesi bünyesinde, Ömer Lütfi Barkan’da, Sabri Ülgener’de, ya da Ankara kökenli tarihçilerimiz, Halil İnalçık ya da Mustafa Akdağ’da bulmak mümkündür. Ama bunun çok daha sistematik bir yapı kazanması ancak 60’lı yıllarda gerçekleşti. 60’lı yıllar “yeni tarihçilik”in temellerinin atıldığı Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’sine odaklanıldığı bir dönem oldu.

Cumhuriyet’e yönelik ekonomik ve toplumsal tarihçiliğin ilk nüvelerinden biri Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü bünyesinde Sadun Aren’in yöneticiliğinde Rockefeller fonlarının desteğiyle gerçekleştirilen Türk İktisadî Gelişmesi

Araştırma Projesi'ydi. Bu proje sayesinde Türkiye yakın tarihinin ekonomik ve toplumsal sorunları masaya yatırıldı. Korkut Boratav, Şerif Mardin, Bilsay Kuruç, Cahit Talas ve daha birçok SBF'li genç bilim adamı Cumhuriyet Türkiye'si'ni anlamaya koyuldu. 60'ların ortalarından itibaren Mete Tunçay'ın ve Gündüz Ökçün'ün, Yahya Sezai Tezel'in çalışmaları bu ortama yeni bir soluk getirdi. Bu uğraş 1930'ların ilk yarısındaki Kadro Hareketi çevresinde o gün için akademik sayılacak atılım sonrası ilk ses getiren grup çalışmasıydı. Bu projede yer alan araştırmacılar daha sonra o gün primitif yöntemlerle basılan bu çalışmalarını geliştirmiş, Türkiye'nin yakın tarihiyle ilgili kalıcı eserler ortaya koymuşlardı.

SBF'deki öbeklenmenin ardından Orta Doğu Teknik Üniversitesinde benzer bir çalışma ortamı oluştu. Değişik bilim alanlarından gelen araştırmacılar giderek tarihe eğildiler. 60'ların gündeminde olan "az gelişmişlik" ya da "geri kalmışlık" sorunsallarına tarihsel bir eksenle çözüm aradılar. Atilla Sönmez, Yalçın Küçük, İlhan Tekeli, Selim İlkin bu grupta ilk akla gelen bilim insanlarıydı. Onlara Orhan Kurmuş, Çağlar Keyder, Yakup Kepenek gibi ikinci bir grup, ya da nesil katılacaktı. Bu yeni nesil tarihçilerin temel uğraşları Cumhuriyet'i yorumlamaktan çok anlamak olmuştu. Çoğu kez iktisat tarihi diye nitelendirilebilecek bir alanı kuşatan çalışmaları Türkiye'de "yeni tarihçilik"e yeni bir soluk getirmişti. *ODTÜ Gelişme Dergisi* bu grupların birçok değerli çalışmasına yer vermişti. 1970'li yılların başında Vedat Eldem'in istatistiksel iktisat tarihi çalışmalarını Osmanlı tarihçiliğine kantitatif ya da sayısal yöntemleri getirdi. Yine 70'li yıllarda Halil İnalcık ve Osman Okyar Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi konferanslarını başlattılar.

İlhan Tekeli & Selim İlkin

İlhan Tekeli-Selim İlkin ikilisinin "yeni tarihçilik" anlayışına katkıları bu dönemde başladı. Her ikisi de tarih eğitimi almadan tarihe gönül vermiş bilim insanlarıydı. İlhan Tekeli İTÜ'den